

חברים יקרים,

השבת אנחנו עומדים בפני מבוכה גדולה.

בפרשה השבוע קורים שני אירועים דרמטיים ביותר: הראשון, יעקב הופך לישראל, והשני, דינה - בתם של יעקב ולאה - הופכת לקרבן נוראי של אהבתו או תאוותו של אחד מנסיכי הארץ.

למרות שהסיפור הראשון הוא הרבה יותר יפה, מרגש, מעורר השראה ומבקש את תשומת ליבנו, השבוע נעסוק דווקא בסיפור השני. נעסוק בו, אבל הפעם לא נפתור אותו. אני אפילו לא אציע תשובה אפשרית.

הנה הוא במלואו (בצבע), עם פרשנות בגוף הסיפור:

בראשית ל"ד, (א) **וַתַּצֵּא דִּינָה בַת־לֵאָה אֲשֶׁר יָלְדָה לְיַעֲקֹב לְרֵאוֹת בְּבִנּוֹת הָאָרֶץ**: [מה זאת אומרת "לראות בבנות הארץ"? to hang out? אולי פשוט לחפש לעצמה חברות, שהרי היא הייתה מוקפת בשניים עשר אחים? הפרשנים הקלטיים, שחיו ופרשו בעידן מאוד אפל מבחינת היחס לנשים, הטילו על דינה את האחריות למה שעוד רגע יקרה לה, בגלל שהעזה בכלל לצאת מהבית, ובגלל שחשקה נפשה להתערות עם המקומיים] (ב) **וַיֵּרָא אֹתָהּ שָׁכֵם בֶּן־חַמּוֹר הַחִיִּי נָשִׂיא הָאָרֶץ** [האישי, או הנער - לא ברור - הוא בנו של אחד מנשיאי הארץ, אשר שמו חמור. נו, זה כבר רומז לנו לא מעט. **וַיִּקַּח אֹתָהּ וַיִּשְׁכַּב אִתָּהּ** [האם הוא לוקח אותה בכוח? האם זו חטיפה? האם היא שיתפה פעולה? האם היה כאן רומן נעורים נועז? לקיחה היא בדרך כלל אקט של נישואים לגיטימיים ("קח לך אישה ובנה לה בית..."). אילולא ההמשך הקשה, היה אפשר להסיק שהוא לקח אותה לו לאישה, ואז, כנהוג בליל הכלולות, הוא שכב אתה. אבל אז מגיעה המילה הקשה בפסוק וטורפת את כל הקלפים: **וַיַּעֲנֶה**. [מה זאת אומרת? מה הוא עשה לה? האם מדובר באונס? באליומות?]. ואז, כאילו לא נאמרה המילה הקשה ההיא, דווקא מתפתח כאן סיפור אהבה גדול, לפחות מצדו: (ג) **וַתִּדְבַּק נַפְשׁוֹ בְּדִינָה בַת־יַעֲקֹב וַיֵּאָהֵב אֶת־הַנְּעִרָה (ה) וַיְדַבֵּר עַל־לֵב הַנְּעִרָה (ה)**: [שלא כמו בסיפור הקשה של אמנון ותמר, שבו אחרי האונס אמנון מאס בתמר, אחותו, כאן שכם מאוהב ורוצה לשאת את דינה לאשה. הוא אפילו מדבר אל ליבה - כמה רומנטי! אבל... האם גם היא אהבה אותו? האם גם נפשה דבקה בנשפו? כך או כך, כעת אנחנו מבינים שהם לא היו נשואים, ושוב לא ברור מה הייתה הכוונה כשנאמר "וייקח אתה". זה רק מריח מאוד לא טוב.

בהמשך הסיפור, נאמר שיעקב שמע על המקרה והחריש. אביו של שכם, חמור, מנהל משא ומתן עם יעקב על נישואי בנו עם דינה, ויעקב מסכים, אבל בתנאי אחד: שכל הגברים של השבט ימולו את בשר ערלתם. חמור מסכים, והוא אף משכנע את כל אנשי עירו שזה כדאי להם, כי השבט של יעקב הם "אנשים שלמים". ביטוי מעניין! שלושה ימים לאחר המילה ההמונית, כשהגברים כואבים וחלשים, נכנסים לוי ושמעון, שני בניו של יעקב, והורגים את כל הגברים. יעקב זועם עליהם כי הם שמו את שמו הטוב ואת המילה שלו ללעג בעיני יושבי הארץ. הם מטיחים בו שאסור היה לעבור בשתיקה על המעשה הנורא הזה. מחשש מנקמה, משפחת יעקב עוזבת את המקום וממשיכה לנדוד.

נראה שהביטוי שמשנה את כל האווירה בסיפור היא המילה "ויענה". לוי ושמעון היו נוקמים בכל מקרה - עצם העובדה ששכם שכב עם אחותם ללא נישואים מחייב נקמה - אבל גם הקרביים שלנו מתהפכים כשאנחנו קוראים את הסיפור הזה, שבו גבר מענה אישה.

בעברית המודרנית אין הרבה התלבטויות. כולנו יודעים שעינוי הוא דבר רע. ברור לנו שקרה שם משהו כואב, אולי אונס. רש"י מסביר ש'שכב אתה', פירושו "כדרכה", ו'יענה', פירושו "שלא כדרכה".

למילה עינוי בתורה יש עוד משמעויות. לאף אחת מהן אמנם אין הקשר נעים או נינוח, אבל זו מילה עם עומק.

שרה מענה את הגר. המצרים מענים את בני ישראל, וכן הלאה.

עינוי בא מלשון מענה. לענות = לתת תשובה. יום כיפור, למשל, הוא יום של עינוי הנפש, והוא היום העשירי בעשרת ימי תשובה.

בכל הסיפור הזה חסרה לנו חולייה אחת מאוד חשובה! חסר לנו הצד של דינה בסיפור. מדוע באמת יצאה לראות בבנות הארץ? מה חיפשה? האם שקלה לעזוב את השבט המורכב שבו גדלה? וכשהיא ראתה את שכם, מה היה שם מבחינתה? האמנם נחטפה בכוח? האם הם שוחחו? האם הייתה שם חיבה כלשהי? משיכה? אולי אפילו מעבר לכך? ולאחר מעשה, האם היא רצתה להתחתן אתו כמו שהוא רצה להתחתן עמה? האם שאלו אותה לדעתה? וכשבני יעקב הרגו את כל הגברים, כולל את ארוסה, האם היא רצתה בכך? או שמא חרב עליה עולמה? האם הנקמה הייתה על דעתה? ומה חשבה לאה, אמה של דינה?

לא רק שאיננו זוכים לשמוע את הסיפור מנקודת ראותה של דינה, מרגע זה ואילך דינה נעלמת מעל בימת התורה! חז"ל נותנים לנו תשובות שונות באשר למה עלה בגורלה, אבל התורה לא מזכירה יותר את קיומה.

מדוע הסיפור הזה מופיע בתורה? הרי לא כל הקורות את האבות והאמהות מסופר. התורה פוסחת בלי להניד עפעף על שנים רבות ועל אין ספור סיפורים ואירועים. אם הסיפור מוזכר, משמע שהוא חשוב.

שנים אני תוהה מה אנחנו אמורים לקחת מהסיפור הזה?

אין לי תשובה! לכן, דווקא המילה "ויענה" היא כל כך חשובה. ישנה כאן שאלה שאין עליה מענה. והמפתח למענה הוא אחד: הצד של דינה בסיפור. ואת זה אין לנו.

אני מאמין שהתורה היא אלוהית. אני מאמין שכל התשובות נמצאות בתורה, צריך לדעת איך לחפש אותן. אלא שהפעם את התשובה אנחנו צריכים לשמוע מדינה.

ובימים אלה ממש, לראשונה בהיסטוריה האנושית (המוכרת לנו), קולן של הנשים נשמע. יש שיאמרו שאפילו היום קולן מקוטע ולא ברור. קטונתי - אין לי מושג איך זה להיות אישה בעולם. ובכל זאת, נשים היום משמיעות את קולן, ובחודש האחרון יותר מאי פעם. דינה מתחילה לענות! היא מתחילה לספר את סיפורה: me too, היא לוחשת.

בתוך הסיפור שדינה תספר תימצא כנראה התשובה שאנו מייחלים לה, אבל המפתח איננו בידינו, הפרשנים. הוא בידי המפרשות. וקולן סוף כל סוף נשמע.

הגברים שדרשו את התורה - מחז"ל ועד ימינו - היו חכמים ומעולים. אבל הייתה חולייה חסרה: דינה. או במילים אחרות, חכמות.

ולכן, אנחנו נשארים ללא מענה השבוע באשר לאירוע הקשה הזה, ופרשנות ברורה איני יכול להציע.

אפילו יעקב מחריש.

העבודה שבלב:

אין לנו מענה, ואין תשובה השבוע, אבל הזמנה לעבודה שבלב יש ויש: דווקא לאור המבוכה הגדולה אנחנו מוזמנים להסכים שבידינו - גם הגברים וגם הנשים - נמצא רק חלק קטן מהסיפור - מכל סיפור - רק חלק מהתשובות, רק זווית מוגבלת אחת. רק שיחה אמיתית וממושכת, תוכל להשלים את החסר.

שבת שלום,

אלישע